

Els últims pastors a tocar de Girona

Als entorns de l'ermita de Sant Roc, entre el barri de l'Església de Vilablareix i el dels Deu Roures d'Aiguaviva, perviu un petit oasi rural. Hi conviuen granges, explotacions agrícoles petites i mitjanes, masos centenaris i altres de nous en un entorn que ha anat empetitint-se entre polígons industrials i promocions urbanístiques. Tot plegat, conseqüència —diuen que inevitable— de la seva proximitat amb Girona, que augmenta any rere any la pressió urbanística sobre el territori que l'envolta.

Text i fotos > **SEBI GISPERT-SAÜCH**, consultor ambiental a Imbrica

Des dels camps i boscos, al llarg dels últims anys, la progressió d'aquest creixement és una constatació visual: la ciutat s'acosta, de mica en mica, i va substituint els camps i els seus conreus, un paisatge i, sobretot, una forma de vida per una altra que s'imposa unívocament urbana. La culminació de l'estampa la posen els dos petits ramats d'ovelles que encara pasturen per aquestes contrades, tot i que

per poc temps. Sense relleu a la vista, Fernando Marcó i Salvi Aliu es resisteixen a jubilar-se fins que el cos els digui prou. Ells són els últims pastors de la zona, potser els heu vist si heu anat a passejar per aquest entorn que acull tants esportistes i passejants de Girona, Salt i Vilablareix.

Volem ser positius: se sent a parlar de la importància de recuperar altre cop els ramats, com a eina per a la prevenció d'incendis. Fins i tot hi ha una

escola de pastors i pastores, al Pallars Sobirà, en funcionament des del 2009. L'esforç és lloable i sembla que en altres zones hi ha esperança per a l'ofici. Però la realitat és que a les foranies gironines aquest ofici està a punt de desaparèixer i, amb ell, un tarannà, uns coneixements i una manera d'entendre la vida. Precisament per això, el testimoni d'aquests pastors resistents té encara més valor. Amb el resum de les converses mantingudes amb ells, com-

>> *En Nando de can Xapes amb el seu ramat.*

>> En Nando amb la seva dona, Dolors Güell.

partim un esbós d'una vida viscuda, un petit recull d'experiències i sabers.

En Nando de can Xapes

Fernando Marcó, en *Nando de can Xapes*, té noranta-dos anys. Està casat, té un fill i dues netes. Acompanyat del seu gos, encara surt diàriament a engregar el ramat de cinquanta-dues ovelles i algunes cabres. Ho pot explicar: fa pocs anys el tractor li va passar per sobre i va sobreviure de miracle. Avui camina a poc a poc, no sense visibles dificultats, tot i l'ajuda del bastó. Però arriba al camp o racó de bosc on ell té previst que ha d'anar a atipar el bestiar. Mira el rellotge i confessa que no va fer el canvi a l'horari d'hivern quan tocava, però tant li fa: les agulles ja li diuen quan ha de sortir, no necessita saber res més.

Els animals mengen herba seca. Fa mesos que no plou. No obstant això, explica que és bon aliment, que l'herba massa verda les fa pixar massa. M'ensenyà algunes ovelles que deixen intuir un petit sec a la dreta de la panxa, senyal que estan prenyades. Explica que només sentint el crec que fan quan mosseguen l'herba es pot saber si les ovelles són joves o velles. Però per estar-ne encara més segur, cal comptar el nombre de venes que es veuen a dins de l'ull. I també que s'ha de tenir molta mà esquerra, perquè les ovelles també pateixen, i tenen emocions, fins al punt de provocar-los avortaments si per algun motiu s'han estressat o s'han neguitejat en excés. Els coneixements de detall són inacabables.

Li agrada molt xerrar. Ho fa amb els ulls mig clucs. Alterna les explicacions amb algun somriure d'orella a orella i mirada de complicitat. També amb algun renec genuí («La burra que el

va cuar!»). Té la veu un punt trencada però molt potent, segurament fruit de tants anys de dirigir bèsties a base de forts cops de veu. Crits que encara avui dia se senten a força distància, i que es dilueixen en una curiosa barreja sonora entre ocells, tractors, l'autopista i els avions de Ryanair.

Amb només dotze o tretze anys ja pasturava un ramat de poc més de cent ovelles. Recorda com, de petit, i sense llum ni aigua, la seva mare s'havia d'espavilar amb el poc que tenia per preparar la carmanyola per a ell i cinc dels seus germans per poder anar a l'escola a Salt. Anys més tard, el seu pare es va vendre les ovelles. Després, va treballar repartint llet per Salt (amb carro i burra), de tractorista, ajudant a la granja de casa i també transportant fustes. Sempre amb penes i treballs i amb constants contratemps, com ara la mort dels pares, relativament joves. Amb tot, sempre es va veure obligat a

reinventar-se una vegada i una altra. Havent-se casat, i amb un fill de tres anys, va decidir tornar a provar sort amb el ramat, recordant la seva experiència precoç de pastor de quan tot just era un nen. I així va ser, com per intentar tirar endavant, l'any 1970 va comprar cent cinc ovelles.

Sempre colze a colze amb la seva dona, Dolors Güell, el matrimoni va aconseguir fer créixer el ramat de mica en mica, any rere any, fins a l'arribada d'un nou moment crític i decisiu. Hi havia crisi, i la carn de xai no es venia. El més normal hauria estat tirar la tovallola. Però van reinventar-se novament. Amb els pocs estalvis que tenien van obrir la seva pròpia carnisseria al barri de Santa Eugènia de Girona. Amb aquest nou cop de timó, ara tenien una nova infraestructura que els permetia vendre directament el seu propi producte sense dependre de ningú, sense intermediaris. Això els va permetre prosperar. I els va anar bé.

Ser pastor no és un ofici solitari: cal treball en equip. En el seu cas, el format per la seva dona i el seu fill Mateu, que els ha ajudat sempre que ha pogut. La Dolors és forta i decidida. Una dona rural «com les d'abans», com ella mateixa reconeix. De la mateixa manera que tantes altres dones, ha capitanejat el vaixell des d'un aparent segon pla. Ella va tirar endavant la carnisseria i la granja durant molts anys. En Fernando li reconeix tots els mèrits i afirma que «sort n'he tingut, de la Dolors, que també li va agradar la feina». Ella es coneixia tots els animals, totes les ma-

>> El ramat d'en Nando.

>> En Salvi de cal Curt.

res i els seus fills, i això que van arribar a tenir un ramat de mil ovelles. Ella recorda com cada diumenge es passaven tot el matí curant els animals: «que si una aresta a l'ull, que si una punxa al peu, que si la cua infectada, o posar injeccions... El ramat sempre l'hem tingut ben cuidat». Amb tanta dedicació no s'han pogut permetre tenir altres aficions, o marxar de viatge.

La parella recorda alguns moments difícils. Pasturar pot semblar quelcom contemplatiu, però la realitat és que no es podia abaixar la guàrdia en cap moment. Res de contemplacions. Recorden que quan havien de fer algun tram per carretera, aquests sempre

eren moments de tensió. També calia vigilar que les ovelles no entressin en camps d'usurda o de sorgo, ja que corrien el risc de morir rebentades. Algunes plantes, ingerides en gran quantitat, poden provocar un excés de gasos que poden arribar a ofegar les ovelles. Tant en Fernando com la Dolors tenien sempre a mà xeringues per si havien de punxar-les a la panxa per desinflar-les en cas d'ingestes indesitjades. O també podien manipular la gola amb els dits per fer-les desairar. En fi, tècniques de primers auxilis apreses a base de l'experiència, però que en algunes ocasions no van ser suficients per salvar el ramat d'al-

gun petit desastre. El vell matrimoni recorda aquests episodis aïllats amb sorprenent claredat i nivell de detall. I és que els disgustos es graven amb foc en el record. «S'ha d'estar pendent de moltes coses i s'hi ha de ser cada dia, a totes hores. Només pots fer aquest ofici si portes l'ovella a dins», explica en Fernando. «És complicat delegar o contractar algú per fer aquesta feina.»

Quan el seu fill va dir-li que volia estudiar dret, ell li va respondre que feia molt ben fet, que s'havia de dedicar a una altra cosa. Tot i ser advocat, també ho porta a dins, i sempre que pot canvia la corbata per la granota de treball i el tractor, per ajudar en el que faci falta. La figura de l'advocat pastor és poc convencional. Tanmateix, cap al final de la conversa, reflexionant en retrospectiva, acaba sentenciant: «Jo, si tornés a jove, em veuríes altre cop amb les ovelles, allò em va fer sortir del pou». Tot i això, quan li van fer saber que un noi volia comprar-n'hi unes quantes per fer el seu propi ramat, ell no va vacil·lar a advertir-lo: «Aquest noi és amic teu? Digue's-li que no ho faci perquè ho perdrà tot! A una persona que tingui una mica de cap, que el seu pare no hagi pogut ensenyar-li l'ofici, no ho aconsello!».

En Salvi de cal Curt

En Nando sempre ha pasturat pels termes municipals de Vilablareix, Aiguaviva, Estanyol i Salt. Tots aquests anys ha compartit territoris amb un altre pastor que també es resisteix a retirar-se, Salvi Aliu, de cal Curt. Als peus de Sant Roc, cal Curt se situa a tan sols quatre-cents metres de can Xapes. Des dels dos masos hi ha unes vistes privilegiades de tot Girona, que s'estira a la falda de les Gavarres.

En Salvi també té edat de jubilar-se, però als setanta-tres anys també surt diàriament a «engegar» les noranta ovelles de raça ripollesa. En Salvi és un home de poques paraules. És prudent i mesurat. Té un discurs auster, però carregat de sentit comú. Converso amb ell i la seva dona, Dolors Romero. També en aquest cas, ella ha estat un suport indispensable. En Salvi comença recordant que als tretze o catorze anys va comprar tres ovelles. Tot i ser velles, li van criar. I en aquells temps, si algú li donava un xai petit que no podia mantenir, ell el criava amb biberó. I de mica en mica, any rere any,

>> Una de les ovelles d'en Salvi.

el ramat va anar creixent, fins a arribar a tenir entre cinc-centes i sis-centes ovelles. I com se n'aprèn quan comences de zero? «Doncs a base de patacades», explica tot rient. I també gràcies als consells d'altres pastors que hi havia aquell temps, com un de Montfullà que li va ensenyar a fer cures i també a tallar i netejar els unglots.

La Dolors recorda com, tornant de treballar a la fàbrica (la Coma Cros, de Salt), de seguida pujava al tractor per tragar bales de palla amunt i avall, o curar el ramat, o ajudar a parir ovelles, o el que fes falta. Vist amb perspectiva, poden dir que els ha anat prou bé. Això sí, a base de molt esforç i sobretot molta constància: el matrimoni explica com, a base de pràctica, van aprendre a assistir els parts, i a recol·locar els xais que venien amb mala posició. Algunes vegades, havien de treure els fetus morts de dins la mare, a trossos. En recorden la pudor. Una tasca desagradable, però necessària per salvar la vida de la mare. Una de les moltes cares ocultes que s'allunyen de la romantització d'aquest ofici.

Sempre han venut els xais directament a carnisseries i s'han estalviat intermediaris. S'han sembrat el seu propi menjar evitant els pesticides sempre que ha estat possible. Es podria dir que feien (i fan) producció ecològica, però sense etiquetes.

La seva carn sempre ha estat molt ben valorada. Potser perquè tenen clara una idea: «Les coses, com més naturals millor, i el ramat l'has de deixar fer; elles són les que manen. Per anar bé han de sortir a fora a pasturar, i com més hores millor», diu en Salvi. «I el bosc els va bé, a les ovelles, perquè s'eixuguen la panxa», afegeix la Dolors, en referència

a les hores i altres plantes forestals, tan beneficioses per a la seva salut. I també expliquen la bona memòria que tenen, en contra de la creença que són animals poc intel·ligents. «I si tenies la grip?», li pregunto. «No hi ha grip. Si tenia febre, havia de sortir a pasturar igualment. Sempre s'ha d'estar a l'aguait, que no mengin alguna cosa que no els convé i que s'inflin.» Por-

>> En Salvi amb la seva dona, Dolors Romero.

ta sempre un tros de mànega i oli a la saca, per si les ha de desairar. I també cal vigilar amb les carreteres. Sempre miraven de ser-hi tots dos quan s'havia de creuar o passar un tram de carretera. Ara ja no podrien: «Hi ha massa cotxes i tothom va massa de pressa».

El gos pastor em mira desconfiat. Té un ull de cada color. «Ho entén tot. Només li falta parlar», diu la Dolors, rient. Pregunto com s'ho fan per evitar que el ramat entri en un sembrat si hi passa pel costat. M'expliquen que és el gos, que és ell qui fa «la passada»: corrent amunt i avall a tota velocitat, marca la línia imaginària que les ovelles no poden sobrepassar, i obeeixen.

I les atura o les agrupa quan convé. «Sort que el ramat ara és petit. Amb el d'abans, no sé pas com m'ho faria, amb aquesta sequera.» Explica que tota la vida, cada tres o quatre anys, sempre hi havia un moment o altre amb manca de pluges i era quan més problemes tenia per saber com atipar el ramat. Però mai ha viscut una sequera com la del 2023. «Vaig esquilar les ovelles a l'estiu, i encara no s'han rentat l'esquena!».

En Salvi també parla del passat més llunyà. Quan les cases de pagès tenien una mica de tot: vaques, porcs, gallines, conills, sembrats, hort... Era un centre de producció diversificat; en vivia molta gent. En poques dècades, la situació s'ha invertit completament. En Salvi recorda que, ja de ben petit,

li donaven una aixada i que s'havia d'espavilar. «Avui dia a la mainada els donen un mòbil.» I als vespres, tota la família es posava a espel·lofar panotxes davant de casa. «Tothom col·laborava.»

Es lamenta de l'excés de burocràcia que hi ha avui dia. «Massa normes!» I continua: «I tot just ara veuen que els ramats són importants, però ara potser és un pèl tard. Si un volgués ser pastor avui, li aconsellaria que no ho fes. Ara és molt complicat. Massa. I no es pot ser un de sol, ni pensar-ho. Han de ser dos com a mínim. I és un gran lligam.» Curiosament, la conclusió d'en Salvi és pràcticament la mateixa que la d'en Nando: no recomanarien ser pastor a un jove que s'hi volgués dedicar. Deuen tenir els seus motius per dir-ho, tot i que és una llàstima, i tant de bo que la realitat fos d'una altra manera.

Finalment, no m'atreiria a donar consell a cap aspirant a pastor. Els pastors fan falta, aquí i arreu, com els pagesos, com l'entorn rural com a cinturó verd, i com a forma de vida resistent a la voràgine global, però també com a recordatori que, un dia, la vida va ser més dura, però amb un creixement sostenible. Als passejadors que, com jo, us agrada voltar per aquestes contrades per esbargir-vos, us diria que, si tot passejant us topeu amb un petit ramat, cedi-li el pas. Reduïu la velocitat si aneu amb bici pels camins i corriols. Lligueu el gos si l'esteu passejant. Digueu bon dia al pastor. O bona tarda. I contempleu el ramat com pastura, l'escena que durant segles ha sigut part indivisible d'aquests paisatges. Dediqueu-hi un moment, amb els cinc sentits. Serà la manera d'alimentar el que, d'aquí a poc, només serà un record.